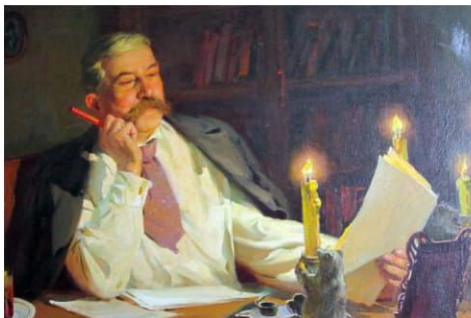

Іван Карпенко-Карий (Іван Карпович Тобілевич) (1845–1907) — «великий обсерватор¹ життя»

Зміст

Біографія.....	1
Характер драматурга	3
Цікаві факти.....	4
Основні твори	4
Новаторство І. Карпенка-Карого.....	4
Вислови про драматурга.....	5
Джерела	5

Біографія

1. Загальні відомості. Іван Карпенко-Карий (Іван Карпович Тобілевич) - український письменник, драматург, актор, ерудит, один з корифеїв українського побутового театру.

2. Псевдонім Карпенко-Карий поєднує в собі ім'я батька та улюбленого літературного персонажа Гната Карого — героя п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля»

3. Творче кредо. «Сцена — мій кумир, театр — священний храм для мене»

4. Місце народження. Іван Карпенко-Карий народився 29 вересня 1845 року в селі с. Арсенівка Бобринецького повіту Херсонської губернії, поблизу Єлисаветграда (тепер – Кропивницький).

5. Батьки. *Батько* - дрібний шляхтич Карпо Адамович Тобілевич гербу Трживдар, управитель поміщицького маєтку.

Карпо Адамович Тобілевич – був перш за все чоловіком обов'язку, чесним, завзятим, енергійним, невтомним робітником, мав надзвичайну фізичну силу, почуття гумору, добре співав.

Мати, Євдокія Зіновіївна Садовська – колишня кріпачка, походила з козацького роду Катеринославської губернії з містечка Саксагань. Працюючи у панів Золотницьких, вона всюди подорожувала з ними і мала можливість відвідувати театральні вистави. Євдокія Зіновіївна У неї була виняткова пам'ять, вона знала всю "Наталку-Полтавку", і не тільки слова, а й наспіви пісень, вміла цікаво розповідати окремі ролі та відображати різних дійових осіб. А ще дуже гарно співала, знала безліч пісень, прищеплювала дітям любов до творчості, до краси. Саме вона пробудила у своїх дітях цікавість до театру.

Батько закохався в неї і, хоч як бідував, заробляючи потрібну суму, таки викупив кохану з неволі й одружився з нею.

6. Родина. У сім'ї Тобілевичів було шестеро дітей, четверо з яких стали визначними діячами театру: Іван, Микола Садовський, Панас Саксаганський, Марія Садовська-Барілотті.

7. Навчання. В 1853 – 1859 роках Іван навчався у повітовій школі у Бобринці, і більше ніякої освіти йому здобути не пощастило..

8. Мрії про театр. З дитячих літ мріяв І. Тобілевич про театр, і коли в містечку Бобринці, де юнак служив писарчуком у різних повітових установах, утворився аматорський драматичний гурток, він став одним з найактивніших його учасників Захоплення сценою було настільки сильним, що *хлопчина ходив пішки за півсотні кілометрів до Єлисаветграда (Кропивницький), щоб подивитися "Наталку Полтавку" у виконанні місцевих акторів, а також виставу шекспірівського "Отелло" за участю видатного негрятянського трагіка Айри Олдріджа в головній ролі...*

9. Чиновник. Протягом 23 років був чиновником. Коли Іванові було 14 років, батько влаштував його на посаду писаря у станового пристава в містечку Мала Виска. Пізніше Іван Тобілевич працював у

¹ **Обсервація** – спостереження, обстеження, вивчення

Бобринці канцеляристом у міській управі, а потім — у повітовому суді. Атмосфера чиновництва (карти, горілка, хабарі) так гнітюче подіяла на хлопця, що той незабаром втік додому, пройшовши пішки 50 верст.

1865 р., переїхавши до Єлисаветграда, І. Тобілевич був столоначальником повітової, а потім секретарем міської поліції і мав чин колезького секретаря, але чиновницька кар'єра його не приваблювала. Серед чиновників був єдиним, хто рівно і приязно ставився до всіх людей, незалежно від стану і не брав хабарів.

Сенсом його життя стала театральна, літературна і громадсько-політична діяльність.

10. Сім'я акторів. Театрові корифеїв сім'я Тобілевичів дала аж чотирьох акторів: Івана, який свій псевдонім утворив від імені по батькові та прізвища козака Гната Карого з драми Тараса Шевченка «Назар Стодоля», до речі, своєї першої сценічної ролі, – Карпенко-Карий; Миколу та Марію, які узяли за сценічні псевдоніми дівоче прізвище матері й стали Садовськими; Панаса, який від назви річки Саксаганки, що протікала в рідному селі, утворив псевдонім і собі та почав іменуватися Саксаганським.

Аматорським виставам Іван Тобілевич віддавав багато сил. За його участю та режисурою в Єлисаветграді ставляться п'єси Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Пушкіна, Грибоедова, Гоголя, Островського та інших. Уже тут він став популярним актором і організатором театральної справи.

11. Перше одруження. У 1870 році одружився з Надією Тарковською, тіткою елисаветградського поета й журналіста Арсенія Тарковського (її внучатий племінник — відомий російський кінорежисер Андрій Тарковський). Як посаг отримав родинний хутір Тарковських. Надія Карлівна народила семеро дітей: Миколу, Галю, Катерину, Юрія, Назара, Орису, Віссаріона.

Сімейне щастя Івана Карповича тривало недовго: дружина померла (1881), і раду дрібним дітям довелося давати самому.

12. Хутір Надія. Разом із родиною Іван Карпенко-Карий переїхав на *хутір, який назвав Надією* на честь дружини – Надії Карлівни Тарковської. Драматург викопав ставок, нарівні з селянами займався сільськогосподарською працею - брав до рук плуга, косу чи граблі – і до роботи. Працю на землі вважав найефективнішими ліками від міської перевтоми. Садибу драматург перетворив на райський куточок.

13. Шанувальник Шевченкового слова. Іван Карпович, як і вся сім'я Тобілевичів, дуже любив Шевченка. Коли з ініціативи Марка Кропивницького було організовано аматорський гурток, однією з перших вистав була п'єса Шевченка «Назар Стодоля», де Іван Тобілевич грав Назара, а Софія Дитківська (друга дружина) - Галю.

На честь великого поета своїм дітям від першої дружини він дав імена героїв п'єси - Назар і Галя, а другу дочку назвав Ориною - іменем героїні з поеми «Невольник».

14. Друге одруження. У 1883 році одружився з Софією Віталіївною Дитківською, хористкою трупи М.Старицького. Невдовзі вона народила доньку Марію.

15. Дружба з Марком Кропивницьким. Все життя драматург товаришував з Марком Кропивницьким. Вони разом були на чиновницькій службі, пізніше разом організували драматичний гурток і створили театр корифеїв. Кропивницький учив Тобілевича грати на скрипці. Коли у 1883 р. до Єлисаветграда прибула трупа М. Старицького, вони почали активно співпрацювати на сцені: Карпенко-Карий грав у п'єсах Кропивницького, а той – у п'єсах Тобілевича.

16. Початок літературної діяльності. 80-і роки - початок літературної діяльності І. Тобілевича, Він так добре знав народне життя, що сюжетів не доводилось вигадувати. Першим його твором було *оповідання "Новобранець"* (1881), яке автор підписав псевдонімом, узявши прізвище одного з персонажів Шевченкового "Назара Стодоли" - Гната Карого. (Згодом він почав виступати під псевдонімом Карпенко-Карий). Та справжнім його покликанням стала драматургія. Вже *драмою "Бурлака"* (1883) він прорубав, за висловом І. Франка, "добре вікно, крізь яке можна бачити й вищі щаблі" тодішнього суспільства.

17. Заслання. У 1883 році поліція виявила, що Іван Тобілевич незаконно видав паспорти і посвідчення особам, які виступали проти царського уряду. Тож коли трупа Михайла Старицького гастролювала в

Ростові-на-Дону, Івана Карпенка-Карого заарештували, відбувся суд, і незабаром колишнього пристава вислали у Новочеркаськ (нині – Ростовської області Росії) на поселення. На щастя, йшлося не про ув'язнення, а про адміністративне покарання, тому актор жив на окремії квартирі, а щоб не померти з голоду, працював і ковалем, і палітурником.

18. Актор, драматург. Після повернення в Україну Іван Карпенко-Карий під наглядом поліції ще два роки жив на хуторі Надія, а коли в 1889 році стеження було знято, знову влився в театральну трупу, де грали його родичі й мали шалений успіх.

19. Розквіт творчості. У 90-ті рр. І. Тобілевич багато працював як актор. Найяскравіше його виконавська майстерність виявилась у таких різнопланових ролях, як возний ("Наталка Полтавка"), Калитка ("Сто тисяч"), Пузир ("Хазяїн"), Назар ("Назар Стодоля") та інші. Зростає популярність І. Карпенка-Карого-драматурга.

Вистави трупи братів Тобілевичів мали великий успіх. І. Карпенко-Карий і П. Саксаганський закликали акторів об'єднатися в одному товаристві. Саме їх трупа й стала тим творчим осередком, у якому пізніше зійшлися корифеї українського театру.

Вистави за участю корифеїв театру М. Заньковецької, М. Кропивницького, братів Тобілевичів піднесли український театр на небувалу височінь.

Актори багато гастролювали по Україні та за її межами. То був час найбільшого розквіту творчості драматурга: майже щороку він писав нову п'єсу, виношував задуми таких мистецьких шедеврів, як "Хазяїн", "Суєта", "Сава Чалий", що міцно ввійшли до репертуару українського реалістичного театру.

І. Карпенко-Карий переживав тоді щасливі дні, радів, що його п'єси йдуть на сцені й високо оцінені театральною критикою. Він сповнений нових творчих задумів...

Карпенко-Карий сідав писати п'єсу, тільки повністю «виносивши» її в голові. Але коли вже сідав (здебільшого вночі), то писав «запоєм», не помічаючи нічого навколо. Якось він мало не спалив хату: курив, пишучи, і кидав недопалки позад себе. Вони потрапили на папери. Письменник звернув на це увагу тільки коли в хаті було аж темно від диму.

20. Хвороба. З 1905 р. Іван Карпенко-Карий все частіше скаржився на недуги. У ті дні, коли його стан трохи поліпшувався, він брав участь у виставах.

У другій половині січня 1907 року трупа гастролювала в Умані. Іван Карпенко-Карий грав у десяти виставах. Це були останні виступи талановитого актора. Він залишив трупу і поїхав на хутір Надія, а через кілька тижнів до моря, в Ялту. Та й тут йому не стало краще.

21. Смерть. 19 серпня 1907 р. драматург поїхав до відомого берлінського професора Боаза в Берлін. Після обстеження професор сказав, що хвороба (рак селезінки) невиліковна.

2 вересня 1907 року у Берліні Іван Карпенко-Карий помер.

22. Поховання. Згідно із заповітом його прах було перевезено в Україну й поховано поряд з батьком неподалік від хутора Надія в селищі Карлюжино. На могилі встановили простий дубовий хрест і литу чавунну плиту з написом, складеним Миколою Садовським: «Люде вмирають - ідеї вічні. Серце твоє, налите правдою і любов'ю до рідного темного люду, полягло помеж ним, а дух величний твій витатиме над ним вівіки. Коли ж незрячії тепер прозріють, тебе в сім'ї своїй вільній, новій, спом'януть...».

Згодом син драматурга Юрій відкрив у хуторі Надія літературно-меморіальний музей на честь батька.

Характер драматурга

Іван Карпенко-Карий був надзвичайно скромною людиною і менш за все піклувався про свою популярність: не рекламував ані своєї письменницької праці, ні такої плідної сценічної діяльності, а тим більше власної особи. Людина мудра, витримана, напрочуд добра й відповідальна, він над усе ставив душевну рівновагу, щастя своїх рідних і Батьківщини.

Цікаві факти

- Мати Івана була кріпачкою-покоївкою у панів Золотницьких, аж поки її не покохав прикажчик Карпо Тобілевич і не викупив з кріпацтва.
- У 14 років поступив до губернської канцелярії як урядовець.
- Протягом 23 років був чиновником.
- Як секретар поліції в Єлисаветграді, Карпенко-Карий був єдиним, хто рівно і приязно ставився до всіх людей, незалежно від стану і не брав хабарів.
- З Бобринця Іван Тобілевич ішов до Єлисаветграда пішки шістдесят верст, щоб побачити видатного англійського трагіка Олдріджа, який грав того вечора в трагедії Шекспіра “Отелло”.
- Карпенко-Карий був двічі одружений. Вперше одружився з Надією Тарковською, як посаг отримав родинний хутір Тарковських. Надія Карлівна народила йому 3 дітей. Через 2 роки після її смерті одружився з Софією Дітковською, хористкою трупи М.Старицького. З Софією мав ще 2 спільних дітей.
- Іван захоплювався творчістю Шевченка. Іван Тобілевич грав Назара, а його дружина – Софія Тобілевич – Галю в п'єсі Шевченка “Назар Стодоля”. У честь великого поета Іван назвав своїх дітей іменами героїв п'єси – Назар і Галя, а другу дочку назвав Ориною – іменем героїні з поеми “Невольник”.
- Псевдонім Карпенко-Карий поєднує в собі ім'я батька та улюбленого літературного персонажа Гната Карого — героя п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля»
- 1884 Карпенка-Карого заарештували і заслали до Новочеркаська. Без засобів існування Іван був змушений працювати квалем, пізніше відкрив палітурну майстерню.
- Все життя драматург товаришував з Марком Кропивницьким. Вони разом були на чиновницькій службі, пізніше разом організували драматичний гурток і створили театр корифеїв. Кропивницький учив Тобілевича грати на скрипці.
- Якось Іван Тобілевич, тоді ще молодий і нікому не відомий чиновник поліції, плыв пароплавом до Києва і познайомився там з кобзарем Остапом Вересаєм. Вони довго говорили про життя. Так почалася дружба між двома видатними представниками української культури.
- Карпенко-Карий сідав писати п'єсу, тільки повністю продумавши її. А коли писав, то не помічав нічого навколо.
- Якось він мало не спалив хату: курил, пишучи, і кидав недопалки позад себе. Вони потрапили на папери. Письменник звернув на це увагу тільки коли в хаті було аж темно від диму.

Основні твори

18 п'єс і 3 незакінчених уривки

10 реалістично-побутових творів: «Бурлака», «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн», «Понад Дніпром», «Суєта», «Житейське море» і деякі інші

8 романтично-побутових творів: «Бондарівна», «Наймика», «Безталанна», «Паливода XVIII століття», «Гандзя» та ін.).

Жанрове розмаїття творів: трагікомедія, сатирична комедія, соціально-психологічна драма та історична трагедія

Тематика творів: життя села, поява нових українських землевласників, жорстокість і бездуховність багатих хижаків, інтелігенція, її суспільна роль, історія та її уроки

Новаторство І. Карпенка-Карого

1. Створення реалістичних творів, показ людини в тісних зв'язках з оточенням; у центрі творів — не «дрібненькі явища», а «головні недолуги суспільства».
2. Розкриття засобами драматургії соціальних колізій і суперечностей, їх причин; психологічно складних характерів.

3. Написання художньо вартісних творів — з гармонійною композицією, переконливими сценічними ефектами, актуальними для свого часу темами й проблемами; відхід від мелодраматичної інтриги, надмірного етнографізму, в акторській грі — від вульгарності, штучності.
4. Обстоювання народного театру, доступного всім суспільним прошаркам; цей театр повинен давати оцінку життєвим реаліям із погляду здорової народної моралі, розкривати потреби народу, його історію та національний характер.
5. Створення жанру соціальної комедії, оновлення інших драматичних жанрів.

Вислови про драматурга

Іван Франко: «він був одним із батьків новочасного українського театру, визначним артистом та при тім великим драматургом, якому рівного не має наша література та якому щодо ширини і багатства творчості, артистичного викінчення і глибокого продумання тем, бистрої обсервації життя та ясного і широкого світогляду не дорівнює ані один із сучасних драматургів не тільки Росії, але й інших слов'янських народів»

«Цілість драматичної творчості Карпенка-Карого наповняє нас почуттям подиву для його таланту. Обняти такий широкий горизонт, заселити його таким множеством живих людських типів міг тільки першорядний поетичний талант і великий обсерватор² людського життя».

Ростислав Пилипчук: «Драматична творчість Карпенка-Карого — це найвище досягнення нашого класичного театру, театру корифеїв, що стало школою для українських драматургів нового часу».

А. Кримський: «Твори Тобілевича однаково гарні чи для спектаклю, чи для читання. Правда, як читати всі п'єси підряд, то можна зауважити, що в декількох п'єсах виступають одні і ті самі особи, тільки кожен раз в інакших відносинах між собою. Та се не послаблює інтересу. Навпаки: перечитавши твори Тобілевича один раз, хочеться перечитати їх ще вдруге і втретє».

Джерела

Авраменко О. М. Українська література: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Грамота, 2016.

Авраменко О., Пахаренко В. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. серед. освіти. — К.: Грамота, 2018.

Борзенко О. І., Лобусова О.В. Українська література (профільний рівень): підруч. для 10 класу закл. заг. серед. освіти. — Харків: Вид-во «Ранок», 2018.

Вікіпедія. [Іван Карпенко-Карий](#)

Вікіпедія. [Хутір Надія](#)

Документальний фільм студії ВІАТЕЛ із серіалу «Гра долі» - «Карпенко-Карий»

https://www.youtube.com/watch?time_continue=633&v=3xKna-UtAGU

Зінченко Ж.В. Паспорт літературного періоду. 10 клас. — Полтава, 2018.

Іван Карпенко-Карий у фотографіях <http://library.kr.ua/kray/kariy/kariy.html>

Канал ІНТЕР. До 165-річчя з дня народження І.Карпенка-Карого. <https://www.youtube.com/watch?v=IZZ2-GpsWfg>

Коваленко Л. Т. Українська література: підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Київ: Опіон, 2016.

Коваленко Л. Т., Бернадська Н.І. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — К.: УОВЦ «Опіон», 2018

Корифей українського театру і просто цікава людина – І.Карпенко-Карий. <http://tsikave.ostriv.in.ua/publication/code-10537A6388170/list-1709F679F27>

Літературно-меморіальний музей І.Карпенка-Карого http://www.karpenkokarymuseum.kr.ua/muz_kar_u.html

Мислене древо. І.Карпенко-Карий <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/K/Karpenko-KaryjI.html>

Міщенко О.І. Українська література: підруч. для 8-го кл. загальноосвіт. навч. закл.— Київ: Генеза, 2016.

Національна бібліотека України для дітей. Гордість української драматургії: Іван Карпенко-Карий (до 170-річчя від дня народження). <http://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=7199>

Паращич В. В. Українська література. 10 клас. Академічний рівень. Плани-конспекти уроків для шкіл з українською мовою навчання.— Х.: Вид-во «Ранок», 2010

Паращич В. В. Українська література. 8 клас: розробки уроків.— Х.: Видавництво «Ранок», 2016

Підготовка до ЗНО. Життєвий і творчий шлях Івана Карпенка-Карого <http://zno.if.ua/?p=2895>

Рильський М. Гордість української драматургії <https://www.ukrlib.com.ua/krstat/printout.php?id=14>

Родовід шляхтичів Тобілевичів http://karpenko-kary.blogspot.com/2012/09/blog-post_4.html

² Обсервація – спостереження, обстеження, вивчення

- Слоньовська О. В.** Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. – Київ : Літера ЛТД, 2018.
- Слоньовська О. В.** Українська література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. — Київ : Літера ЛТД, 2016
- Усі уроки української літератури в 10 класі.** Академічний та рівень стандарту / О. П. Ващенко, С. М. Головатюк, Г. Д. Корнух, Л. В. Манян, В. Г. Сухенко, Н. І. Счастливцева / Упоряд. О. М. Чхайло — Х. : Вид. група «Основа», 2010.
- Фасоля А. М.,** Яценко Т. О., Уліщенко В. В., Бійчук Г. Л., Тищенко В. М.. Українська література. Рівень стандарту : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. — Київ : Педагогічна думка, 2018.
- Цікаві факти** з біографії засновника українського театру - Івана Карпенка-Карого
<https://www.youtube.com/watch?v=makllqvmg8k&vl=uk>
- Чупринін О. О.** Усі уроки української літератури. 8 клас. II семестр. Нова програма / О. О. Чупринін. — Х. : Вид. група «Основа», 2017.